

ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΗΣ 13ΗΣ ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ 1992

ΠΡΟΕΔΡΙΑ ΜΙΧΑΗΛ ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ

ΕΘΝΟΛΟΓΙΑ.— **Μακεδονία: Ἡ ὁμιλουμένη γλῶσσα καὶ ἡ λαογραφία τῆς περιοχῆς: Βασικά γνωρίσματα, ἡ ἀρχαιότητα, ὁ πλοῦτος καὶ ἡ ποιότητα τῶν μορφῶν τῆς ζωῆς τοῦ πληθυσμοῦ, ὑπὸ τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ κ. Κωνσταντίνου Ρωμαίου***.

Γίνεται φανερό ὅτι ἡ ἀνακοίνωση παρουσιάζει δύο ἀνεξάρτητα στὸ περιεχόμενο τμήματα. Πρῶτο τὸ σχετικὸ μὲ τὴν ὁμιλουμένη γλῶσσα στὴν ὑπαιθρο Μακεδονία. Καὶ δεύτερο μὲ τὴν πολύμορφη καὶ σημαντικὴ πλευρὰ τῆς ἐλληνικῆς λαογραφίας στὴν ἴδια μεγάλη γεωγραφικὴ περιοχὴ.

Ἐπειδὴ ὑπάρχει βασικὴ διαφορὰ τῶν θεμάτων, ἐπροτίμησα νὰ ἀσχοληθῶ σήμερα μὲ τὸ πρῶτο θέμα, μὲ τὴν ἐλληνικὴ γλῶσσα στὴν Μακεδονία. Καὶ νὰ ἀφήσω τὸ δεύτερο θέμα, —τὴν Ἑλληνικὴ Λαογραφία στὴν περιοχὴ Μακεδονίας—, γιὰ μιὰν ἄλλη ἀνακοίνωση, ὥστε νὰ ἀναπτυχθεῖ μὲ περισσότερη ἄνεση ἡ μεγάλη ποικιλία τῶν θεμάτων αὐτοῦ τοῦ κλάδου.

Α'

Ἀρχίζω μὲ τὸ πρῶτο θέμα, τὴ γλῶσσα τῆς Ἑλληνικῆς Μακεδονίας.

Ἄν θελήσουμε νὰ παρουσιάσουμε τὴ γλωσσικὴ ταυτότητα τῆς Ἑλληνικῆς Μακεδονίας, μπορούμε νὰ περιορισθοῦμε στὰ ἑξῆς: Ἐπιβάλλεται νὰ προσέξουμε ὅτι

* CONSTANTINOS ROMÉOS, **Macédoine: La langue parlée et le folklore (traditions, usages, croyances, légendes...)** de la région. Traits fondamentaux, l'antiquité, la richesse et la qualité des aspects de la vie de la population.

δὲν πρόκειται γιὰ τὴ λογία καὶ τὴ γλῶσσα τῶν μορφωμένων, ἀλλὰ ἀπλῶς γιὰ τὴν ὀμιλουμένη παραδοσιακὰ καὶ γιὰ πολλοὺς αἰῶνες γλῶσσα, πού χρησιμοποιεῖται στὰ χωριά, τὰ βουνὰ καὶ τοὺς κάμπους τῆς Μακεδονίας. Ὅταν προσέξουμε αὐτό, τότε θὰ καταλήξουμε στὰ ἀκόλουθα:

“Ὅτι ἀπὸ τὸν καιρὸ τοῦ Ἀδαμαντίου Κοραῆ, μὲ τὸ σπουδαῖο καὶ πολύτομο βιβλίον του πού ὀνομάζεται «Ἄτακτα», ἔχει ἀρχίσει —σχεδὸν συστηματικὰ— ἡ συλλογὴ καὶ ποικίλων μακεδονικῶν λέξεων. Αὐτὲς συγκεντρώνονται καὶ ἀντιστοιχοῦν πρὸς παλαιότερες μαρτυρίες πού βρίσκονται στὸν παλαιὸ Λεξικογράφον Ἡσύχιον, ὁ ὁποῖος κατ’ ἐπανάληψιν μαρτυρεῖ τὸ ἀκόλουθον: “Ὅτι ὁ ἰδιόρρυθμος τύπος μιᾶς τάδε λέξεως λέγεται «καὶ μακεδονιστί».

Σήμερα, στὸ Κέντρο τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς Ἀκαδημίας, ἔχουν πραγματοποιηθεῖ πολλὲς δεκάδες ἀποστολῶν καὶ ἔχει συγκεντρωθεῖ ἓνα κυριολεκτικὰ πλούσιο γλωσσικὸ ὕλικὸ σὲ χειρόγραφα. Πολλὰ ἀπὸ αὐτὰ προέρχονται ἀπὸ τὴν Μακεδονία.

Ὁ ἔως τελευταῖα Διευθυντὴς στὸ Κέντρο αὐτό, ὁ κύριος Δημήτριος Κρεκού-κίας, ἔχει ἀφοσιωθεῖ στὸ νὰ ἀναγνωρίσει καὶ νὰ συγκεντρώσει ἓναν σημαντικὸ ἀριθμὸ σπανίων ἀρχαίων ἐλληνικῶν λέξεων, οἱ ὁποῖες κατὰ βᾶσιν εἶναι περίπου ἄγνωστες καὶ φυσικὰ ἀμάρτυρες. Πρόκειται, κατὰ τὴν πεποίθησίν μου, γιὰ ἓναν ἐθνικὸ θησαυρό. Περιλαμβάνει δεκαπέντε καὶ πλέον χιλιάδες ἐλληνικὲς λέξεις, οἱ ὁποῖες κατὰ βᾶσιν εἶναι ἀρχαῖες καὶ βυζαντινές, ἀλλὰ καὶ ἀντίστοιχα βρίσκονται ἀκόμη καὶ σήμερον μέσα στὰ ὀμιλούμενα γλωσσικὰ ἰδιώματα, μέσα στὴ νεοελληνικὴ γλῶσσα.

Ἀνάμεσα σὲ ὅλο αὐτὸ τὸ κατόρθωμα ξεχωρίζουν περισσότερες ἀπὸ δύο καὶ πλέον χιλιάδες ἐλληνικὲς λέξεις, ἀρχαῖες καὶ βυζαντινές, πού μαρτυροῦνται εἰδικὰ ἀπὸ τὴν Μακεδονία.

Οἱ λέξεις αὐτὲς εἶναι εἴτε ῥήματα καὶ οὐσιαστικά, εἴτε ἐπίθετα καὶ ἄλλα. Καὶ δὲν συγκεντρώνονται ἀπλῶς μὲ ἓναν τύπον καὶ μὲ μιὰν ἀντίστοιχον σημασίαν, ἀλλὰ κάθε φορά —στὴν τελικὴ μορφή τῆς μελέτης— ἡ κάθε λέξις θὰ ἀπαριθμεῖ γενετικὰ ὅλους τοὺς γνωστοὺς μαρτυρουμένους τύπους καὶ ἀντίστοιχα θὰ παραθέτει γενετικὰ καὶ ὅλη τὴν ἐξέλιξιν τῶν ποικίλων σημασιῶν. Καὶ ὅλα αὐτὰ συνεχίζονται κάθε φορά μὲ τὴν διερεύνησιν τῶν προβλημάτων τῆς ἐτυμολογίας καὶ μὲ τὴν ἐπιλογὴν τῶν καλυτέρων φράσεων, γιὰ νὰ φωτίζεται ἡ γενετικὴ πορεία τόσο τῶν σημασιῶν, ὅσο καὶ τῶν φράσεων τοῦ προφορικοῦ λόγου πού τὸν χρησιμοποιοῦν σήμερον οἱ χωρικοὶ τῆς ὑπαίθρου.

Οὐσιαστικὰ δηλαδὴ πρόκειται γιὰ ἓνα σπουδαῖο ἐθνικὸ κατόρθωμα, στὸν τομέα τῆς ἐπιστήμης. Καὶ εἰδικὰ γιὰ τὴν Μακεδονία—ὅπου, ὅπως ἤδη ἐτόνισα, ἔχουν συγκεντρωθεῖ οἱ δύο καὶ πλέον χιλιάδες σπάνιες μακεδονικὲς λέξεις— πρόκειται ὅχι ἀπλῶς γιὰ ἓναν ἐπιστημονικὸν ἄθλον, ἀλλὰ βασικὰ καὶ γιὰ ἓναν ἐθνικὸν θησαυρό.

Λέξεις πού συχνὰ βρίσκονται μέσα στοὺς στίχους τοῦ Ὅμηρου, στὴν Ἰλιάδα

και την 'Οδύσσεια, η όπωσδήποτε μέσα στους αρχαίους συγγραφείς, οι ίδιες λέξεις συνεχίζουν —αδιάκοπα και αδιάσπαστα— να χρησιμοποιούνται έως και τις ημέρες μας. Να χρησιμοποιούνται ζωντανές έξω στα χωριά της υπαίθρου.

B'

'Ερχομαι τώρα και σε ένα άλλο ακόμη φαινόμενο που παρουσιάζεται ιδιαίτερα παράδοξο: 'Αρκετά συχνά ξεχωρίζει, και έντυπωσιάζει ή περίπτωση μιᾶς μονομάρτυρης παρουσίας. 'Ο ὅρος αυτός, ὅσο γνωρίζω, δὲν εἶναι γνωστός. 'Ὡστόσο εἶναι χρήσιμος.

Τί σημαίνει ὅμως; Σημαίνει ὅτι μιὰ λέξη εἶναι τόσο σπάνια, ὥστε μαρτυρεῖται μονάχα μιὰ φορά. 'Επειτα ἀπὸ ἔλεγχο σὲ ὅλου τοῦ εἴδους τὰ ἀρχαῖα ἑλληνικὰ λεξι-κὰ — στὸν 'Θησαυρὸ τοῦ 'Ερρίκου Στεφάνου, στὸ Λεξικὸ τῶν Liddell - Scott καὶ ἀλλοῦ, βρίσκεται μόνο γιὰ μιὰ φορά κάποια ἀρχαία πληροφορία. 'Αλλὰ ξαφνικὰ καὶ σήμερα, στὰ ἰδιώματα τῆς Μακεδονίας, συμβαίνει νὰ βρεθεῖ πάλι γιὰ μιὰ μόνο φορά ἡ ἴδια λέξη. Αὐτὴ εἶναι ἡ μ ο ν ο μ ἄ ρ τ υ ρ η π α ρ ο υ σ ί α, παρὰ τὶς χι-λιάδες τῶν ἐτῶν ποὺ ἔχουν μεσολαβήσει. 'Απαντᾷ βέβαια στὴ νέα παρουσία τῆς ἡ νεοελληνικὴ λέξη μὲ τὴν ἴδια σημασία καὶ μὲ τὴν ἴδια περίπου γλωσσικὴ μορφή, ὅπως συνέβαινε καὶ κατὰ τὴν ἀρχαία παράδοση. 'Αρα πρόκειται γιὰ ἓνα ἀπὸ τὰ μικρὰ ἀλλὰ τὰ έντυπωσιακὰ θαύματα, ποὺ τὰ ἔχει διατηρήσει ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα.

"Ὅλα ὅμως αὐτὰ ἀποδεικνύουν ἐπὶ πλεόν καὶ κάτι ἄλλο, ποὺ εἶναι ιδιαίτερα σημαντικό. "Ὅτι δηλαδὴ κάθε τόσο ἀποκαλύπτονται ξαφνικὰ ὅλο καὶ νέοι καὶ σπου-δαῖοι γλωσσικοὶ 'Θησαυροί. 'Θησαυροὶ ποὺ πιστοποιοῦν τὴν αἰωνιότητα καὶ τὸ ἀδιά-σπαστο τῆς ἑλληνικῆς συνέχειας.

Δὲν εἶναι καθόλου λίγες αὐτὲς οἱ έντυπωσιακὲς περιπτώσεις. Θὰ ἀναφέρω ἓνα παράδειγμα, ποὺ τὸ ἔχω παρακολουθήσει κατ' ἐπανάληψη συγκεκριμένα στὸ 'Αρχαιο-λογικὸ Μουσεῖο τῆς Μυκηναϊκῆς Πύλου, ποὺ βρίσκεται πλάι στὸ 'Ανάκτορο τοῦ Νέστο-ρος. 'Εκεῖ, στὶς πυρακτωμένες πινακίδες τοῦ μυκηναϊκοῦ 'Ανακτόρου, γράφεται ἡ λέξη ἔλαιον, ποὺ φυσικὰ δηλώνει τὸ λάδι. Σημειώνεται δηλαδὴ ὅτι εἶχε ἀποθηκευθεῖ τότε, τόσο ἡ τόση ποσότητα «ἔλαιον», ἐνῶ ὁ τύπος τῆς λέξης στὴ μυκηναϊκὴ τῆς γραφῆ εἶναι κανονικός.

'Αλλὰ καὶ σήμερα, ἔπειτα ἀπὸ τρισημίση περίπου χιλιάδες χρόνια, ξαναβρί-σκουμε στὰ ἑλληνικὰ μπακάλικα νὰ τοποθετεῖται πάνω ἀπὸ τοὺς τενεκέδες μὲ λάδι ἡ ἴδια ἐπιγραφή. Γράφει «'Ελαια» καὶ σημαίνει τὰ λάδια. Καὶ γίνεται αὐτὸ ἔπειτα ἀπὸ μιὰ τόσο μακριὰ χρονικὴ παράδοση. 'Απὸ μιὰ τόσο μακριὰ χρονικὴ παρά-δοση μέσα στὴν ἑλληνικὴ παράδοση, ἡ σωστότερα, μέσα στὴν ἑλληνικὴ αἰωνιότητα.

Δὲν πρόκειται ὅμως γιὰ μιὰ μόνο περίπτωση. 'Αλλὰ πρόκειται γιὰ μιὰ συχνή

παρουσία από παρόμοιες περιπτώσεις. Θα ἔλεγα μάλιστα, ἀπὸ συχνές καὶ ἐντυπωσιακά παρόμοιες περιπτώσεις.

Ποῦ ὅμως καταλήγει τώρα κανείς; Στὸ ὅτι ἔχουμε νὰ κάμουμε μὲ ἓνα σημαντικό ἐπιστημονικὸ φαινόμενο, τὴν αἰωνιότητα τῶν ἐλληνικῶν λέξεων, τὴν τυπολογία τους, τίς σημασίες τους καὶ τὴν ἐτυμολογικὴ ἐρμηνεία τους. Κάποτε, ἀλλὰ πολὺ γρήγορα, ὅταν ἡ Εὐρώπη θὰ γίνῃ τελικὰ ἐνωμένη καὶ θὰ ψάχνῃ νὰ βρεῖ καὶ νὰ προβάλλῃ τίς παλαιότερες ρίζες της, εἶμαι βέβαιος ὅτι θὰ δημιουργηθεῖ ἓνας νέος ἐπιστημονικὸς εὐρωπαϊκὸς κλάδος, ποῦ θὰ ἔχει κύριο θέμα του «τὴν Ἑλλάδα μπροστά στὴν ἀφετηρία τῶν χιλιετηρίδων».

Ποῦ νὰ φανταζόταν ὅμως σήμερα ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος αὐτὸ ποῦ κάθε ἡμέρα συμβαίνει στὸν τόπο μας, στὸν δικό του τὸν τόπο! Ἀπὸ τότε, ἀπὸ τὸ 334 π.Χ. ποῦ ξεκίνησε γιὰ νὰ περάσῃ τὸν Γρανικὸ ποταμὸ, γιὰ νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὸν Δαρεῖο καὶ τὰ ἑκατομμύρια τῶν πολεμιστῶν του, πιστεύω ὅτι σίγουρα θὰ πισωγύριζε γιὰ λίγο χρονικὸ διάστημα, μὲ σκοπὸ νὰ βάλῃ μυαλὸ σὲ κάποιους ἀσήμαντους τῆς Βαλκανικῆς Χερσονήσου. Καὶ ἐὰν συνέβαινε αὐτὸ τότε, δὲν θὰ χρειαζόταν ὁ Βασίλειος ὁ Βουλγαροκτόνος νὰ στείλῃ ὡς δῶρο στὸν Σαμουήλ τοὺς μονόφθαλμους ὀδηγοὺς καὶ τίς χιλιάδες τῶν τυφλῶν Βουλγάρων αἰχμαλώτων, οὔτε καὶ νὰ ἐπισκεφθεῖ ἔπειτα τὴν Ἀθήνα. Βασικά, γιὰ νὰ ἐπισκεφθεῖ καὶ νὰ προσκυνήσῃ τὸν χριστιανικὸ ναὸ τῆς Παρθένου Μαρίας, μέσα ὅμως στὸν ἔνδοξο καὶ προχριστιανικὸ ναὸ τῆς Παρθένου Ἀθηνᾶς.

Ἐπειτα ἀπὸ ὅλα αὐτὰ δὲν θὰ χρειαζόταν, ἐπίσης, ὁ Βασίλειος Βουλγαροκτόνος νὰ τοποθετήσῃ τότε στὴν Ἀχρίδα, στὰ ἀγροκτῆματα τῶν ἐκεῖ βυζαντινῶν ἀρχόντων, τοὺς αἰχμαλώτους τοῦ Σαμουήλ.

Ἀπὸ ἐκεῖ προέρχονται, κατὰ μεγίστην πλειοψηφία, οἱ σημερινοὶ Σιοπιανοί, ἀπὸ ἐκείνους τοὺς αἰχμαλώτους καὶ τοὺς δούλους. Καὶ ὄχι βέβαια, ὅπως ψεύδονται τώρα οἱ ἴδιοι, ὅτι δῆθεν εἶναι γνήσιοι ἀπόγονοι τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων Μακεδόνων.

Ὡστόσο οἱ ἴδιοι, χωρὶς πλέον δισταγμὸ—χωρὶς περίσκεψη καὶ χωρὶς αἰδῶ ὅπως λέγει ὁ γνωστὸς ποιητής—, ἐνδέχεται πολὺ γρήγορα στὸ μέλλον, ἀφοῦ παριστάνουν ὅτι εἶναι γνήσιοι Μακεδόνες, νὰ ἐπιχειρήσουν ἀκόμη καὶ νὰ ἀλλάξουν τὰ κύρια ὀνόματά τους. Ὅποτε θὰ μᾶς πληροφοροῦν ἀπὸ τὰ Σκόπια ὅτι κυκλοφοροῦν ἐκεῖ κάποια κύρια ὀνόματα, ὅπως ὁ Περδίκας, ὁ Παρμενίων, ὁ Πτολεμαῖος, ὁ Ἀλκέτας καὶ πολλοὶ ἄλλοι. Καὶ τότε θὰ ἀρχίσει συρροὴ τουριστῶν στὰ Σκόπια, γιὰ πολλοὺς ἀφελεῖς Ἀμερικανοὶ θὰ πηγαίνουν ἐκεῖ γιὰ νὰ φωτογραφίζουν τοὺς ἀληθινοὺς ἀπογόνους τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου!

Ἐκεῖ ὀδηγοῦμεθα, καὶ μάλιστα ἐν ὀνόματι τῆς ἐπιστήμης. Ὄδηγοῦμεθα δηλαδὴ στὴν ἀδίστακτη ἐκμετάλλευση τόσο τοῦ ἐνδόξου ὀνόματος Μέγας Ἀλέξανδρος,

ὅσο καὶ τοῦ ἐνδόξου ὀνόματος τῆς Μακεδονίας. Καὶ γιὰτί ἔλα αὐτά; Διότι ἀπλούστατα, οἱ ἀπόγονοι τῶν δούλων, ἔταν ἀποκτήσουν τὸ δικαίωμα νὰ εἶναι ἀπελεύθεροι, ἔχουν ἐκτός τῶν ἄλλων καὶ αὐτὸ τὸ δικαίωμα, τὸ νὰ εἶναι δηλαδὴ ἀδίστακτοι.

R É S U M É

Macédoine: La langue parlée et le folklore (traditions, usages, croyances, légendes...) de la région. Traits fondamentaux, l'antiquité, la richesse et la qualité des aspects de la vie de la population.

L'identité linguistique de la Macédoine Grecque nous renvoie, non à la langue savante des personnes cultivées, mais à la langue traditionnellement parlée qu'on emploie dans les villages, les montagnes et les plaines de la Macédoine.

Adamantios Korais (1748-1833), dans son remarquable livre, en plusieurs volumes, les "ATAKTA", a commencé à rassembler des mots macédoniens qui se rapportent à des mots qu'on trouve aussi chez le lexicographe Issychios (4ème-6ème siècle a. D.).

Aujourd'hui, au Centre du Dictionnaire Historique de l'Académie d'Athènes, parmi le riche matériel linguistique qu'on a rassemblé, se trouvent plus de deux mille mots grecs, anciens et byzantins, qui tirent leur origine de Macédoine. Ces mêmes mots continuent, sans aucune interruption, à être utilisés jusqu'à nos jours.

Un des miracles, petit mais impressionnant, que la langue grecque a conservé, c'est la présence de mots «une seule fois témoignés». Il s'agit de mots précis, employés, dans un sens particulier qu'on trouve écrits une seule fois, dans ce sens particulier et sous la même forme linguistique, dans une période historique précise, depuis l'Antiquité.

Ce phénomène scientifique démontre l'éternité des mots grecs.

Je suis profondément convaincu que le jour où l'Europe Unie cherchera ses racines, les plus vieilles, sera alors créée une nouvelle branche scientifique dont l'objectif sera: "La Grèce à l'origine des millénaires".

Il est certain qu'Alexandre le Grand n'aurait pas pu imaginer le développement actuel, lorsqu'en 334 a. J. Ch. il est parti, du fleuve Granikos, à la conquête du monde de l'Orient.

Vassilios Bulgaroktonos non plus, lorsque, vainqueur, après s'être prosterné devant la Vierge Marie dans le temple de la Vierge Athéna, il a envoyé les soldats prisonniers du Bulgare Samouil, à Achrida, dans les terres des seigneurs Byzantins.

Et c'est précisément de ces prisonniers esclaves que proviennent, pour la plupart, les "Skopiani" (: originaires de Skopia) d'aujourd'hui qui, sans aucune honte, mentent en se présentant comme des descendants authentiques des anciens Macédoniens et qui n'hésitent pas à exploiter le nom d'Alexandre le Grand.